

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

Судова практика у спорах щодо відшкодування шкоди довкіллю. Основні аспекти

Судова практика у справах щодо відшкодування шкоди довкіллю. Основні аспекти

Аналізуючи судову практику у справах про відшкодування шкоди довкіллю варто звернути увагу на кілька основних аспектів. У цій публікації проаналізовано такі із них: хто може виступати позивачем і відповідачем, в який суд звертатись, строки звернення до суду, судовий збір, відшкодування шкоди та можливість застосування механізмів Європейського суду з прав людини.

1. Хто може виступати позивачем у справах, щодо відшкодування шкоди довкіллю?

Відповідь на це питання, в першу чергу, варто шукати у процесуальних кодексах. Так, наприклад, відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України, позивач - особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, або адміністратор за випуском облігацій, який подає позов до адміністративного суду на захист прав, свобод та інтересів власників облігацій відповідно до положень Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду. Згідно з ч. 2 ст. 46 КАС України, позивачем в адміністративній справі можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень.

У відповідності до ч. 2 ст. 4 Господарського процесуального кодексу України, юридичні особи та фізичні особи - підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

Відповідно до ч. 2 статті 48 Цивільного процесуального кодексу України, позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава.

Слід вказати, що позов про відшкодування шкоди, завданої довкіллю ймовірно підпаде під господарську або цивільну юрисдикцію, в залежності від суб'єктного складу сторін та характеру правовідносин, що виникли і в ході яких було завдано шкоду довкіллю.

Також, варто звернутись до положень Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Відповідно до статті 9 даного Закону, кожний громадянин України має право на подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище. А у відповідності до статті 10 цього Закону, екологічні права громадян забезпечуються, зокрема, участю громадських організацій та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища, компенсацією в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Положеннями статті 20² Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» гарантується право на подання таких позовів органами Державної екологічної інспекції України. А стаття 22 цього закону гарантує громадським організаціям право подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної

внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій.

В частині розуміння того, хто може виступати позивачем у спрах щодо відшкодування шкоди довкіллю сформульовано ряд вагомих позицій Верховного Суду, більшість із них стосуються тлумачення права громадських організацій звертатись із такими позовами.

Приклади декількох із таких правових позицій:

У постанові від 11.12.2018р. у справі №910/8122/17 Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що право на захист порушеного конституційного права на безпечне довкілля належить кожному та може реалізовуватися як особисто, так і шляхом участі представника громадськості. При цьому, Міжнародна благодійна організація (МБО) "Екологія-Право-Людина" є природоохоронною організацією, яка відповідно до положень Орхуської конвенції та Законів України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про громадські об'єднання", "Про благодійну діяльність та благодійні організації", а також відповідно до свого статуту, має право на представництво в суді екологічних інтересів суспільства та окремих його членів з метою захисту порушених екологічних прав людини та громадянина або з метою усунення порушень вимог екологічного законодавства. Суд звертає увагу, що позови в інтересах неконкретизованих осіб (в інтересах суспільства, народу) можуть розглядатися як виняток у випадках, прямо передбачених законодавством. Зокрема, на захист екологічних інтересів суспільства відповідно до Орхуської конвенції та Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» .

Відповідно до постанови Великої Палати Верховного Суду від 15 червня 2021 року у справі № 904/6125/20, засновники (учасники) громадського об'єднання зі статусом юридичної особи наділяють таке об'єднання певними повноваженнями (компетенцією), що не виключає делегування йому функцій представництва для захисту їхніх прав та інтересів у правовідносинах із третіми особами, в тому числі щодо судового захисту. Згідно до постанови Великої Палати Верховного Суду від 15 червня 2021 року у справі № 904/6125/20, звернення громадської організації до суду на виконання переданих їй засновниками (членами) представницьких функцій щодо усунення юридичними особами порушень норм природоохоронного законодавства та/або відшкодування завданих такими порушеннями збитків на користь фізичних осіб - засновників (членів) цієї громадської організації відповідає приписам Орхуської конвенції, ратифікувавши яку Україна прийняла на себе зобов'язання надати такому суб'єкту право доступу до суду без дискримінації за ознаками його фактичного місцезнаходження або фактичного центру діяльності.

Цікаву позицію в цій частині займає Вищий арбітражний суд України у своїх роз'ясненнях від 27.06.2001, вказуючи «Пунктом "ж" статті 21 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» громадським природоохоронним об'єднанням надане право звернення до господарського суду з позовами про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських об'єднань. Згідно зі статтею 14 Закону України "Про об'єднання громадян» останні набувають статусу юридичної особи лише у разі реєстрації (офіційного визнання). Тому спори за позовами громадських об'єднань, не зареєстрованих у встановленому порядку, господарським судам не підвідомчі.

2. Відповідач у таких справах.

Відповідно до положень КАС України, відповідач - суб'єкт владних повноважень, а у випадках, визначених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача.

Згідно до ч. 2 ст. 48 ЦПК України, позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава.

Згідно до статті 45 ГПК України, сторонами в судовому процесі - позивачами і відповідачами - можуть бути особи, зазначені у статті 4 цього Кодексу. А згідно до статті 4 ГПК України, юридичні особи та фізичні особи - підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів у справах, віднесених законом до юрисдикції господарського суду, а також для вжиття передбачених законом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. До господарського суду у справах, віднесених законом до його юрисдикції, мають право звертатися також особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Із викладеного бачимо, що українське процесуальне законодавство застосовує досить широкий підхід до осіб, які можуть виступати відповідачами по справах. Мова йде і про фізичних, юридичних осіб, і про органи державної влади (в тому числі, військове керівництво), органи місцевого самоврядування. Втім, у зв'язку із воєнними діями на території України, актуальним є питання чи може відповідачем в українських судах виступати рф, як держава.

Противники такої можливості посилаються на імунітет держави, що на їх думку, гарантований Законом України «Про міжнародне приватне право». Мова йде про положення, де встановлено судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів цієї держави на залучення її до участі у справі в національному суді іншої держави, зокрема як відповідача.

Втім, така аргументація видається некоректною у зв'язку із низкою підстав.

По-перше, судовий імунітет російської федерації не застосовується з огляду на звичаєве міжнародне право, кодифіковане в Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності.

Відповідно до ст. 12 Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності, що відображає звичаєве міжнародне право, держава не має права посилатися на судовий імунітет у справах, пов'язаних із завданням шкоди здоров'ю, життю та майну, якщо така шкода повністю або частково завдана на території держави суду та якщо особа, яка завдала шкоду, у цей час перебувала на території держави суду.

Положення ч. 1 ст. 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» застосовуються, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України.

По-друге, відповідно до ч. 1 ст. 11 Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму Україна вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для ефективного, пропорційного й такого, що відраджує, покарання за злочини тероризму.

Згідно зі ст. 13 цієї Конвенції Україна зобов'язана вжити необхідних заходів для захисту й підтримки жертв тероризму, здійсненого на території України.

Відповідно до ч. 4 ст. 8 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму Україна зобов'язана створити механізми компенсації жертвам злочинів тероризму. Відсутність відповідного механізму не може бути підставою для відмови у захисті такого

права загальними засобами, передбаченими законом, у тому числі шляхом звернення до суду.

Застосування судового імунітету рф означала б порушення Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань відповідно до вищезазначених конвенцій щодо боротьби з тероризмом.

По-третє, застосування імунітету до рф у даному випадку суперечило б практиці Європейського суду з прав людини. Як зазначено в рішенні ЄСПЛ у справі «Олейніков проти Росії» (Oleynikov v. Russia), якщо національні суди підтримують юрисдикційний імунітет держави без будь-якого аналізу застосованих принципів звичаєвого міжнародного права, такі суди порушують право заявника на доступ до суду навіть у тих випадках, коли юрисдикційний імунітет підлягає застосуванню.

Приклади правових позицій ВС щодо даного питання:

Відповідно до постанови Верховного Суду у справі № 760/17232/20-ц (провадження № 61-15925св21) від 18 травня 2022 року, підтримання юрисдикційного імунітету Російської Федерації позбавить позивача ефективного доступу до суду для захисту своїх прав, що є несумісним з положеннями пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Містить ця постанова ВС і такі висновки: «Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, обмеження права на справедливий суд, зокрема шляхом застосування судового імунітету держави, є таким що відповідає пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція 1950 року) лише у разі, якщо таке обмеження: 1) переслідує законну мету, 2) є пропорційне меті, яка переслідується, та 3) не порушує самої сутності права на доступ до суду (Ashingdane v the United Kingdom (скарга № 8225/78), рішення від 28 травня 1985 року, § 57; Oleynikov v. Russia (скарга № 36703/04), рішення від 14 березня 2013 року, § 55; Fogarty v. the United Kingdom (скарга № 37112/97), рішення від 21 листопада 2001 року, § 33; Cudak v. Lithuania (скарга № 15869/02), рішення від 23 березня 2010 року, § 55)» та «Таким чином, звернення позивача до українського суду є єдиним розумно доступним засобом захисту права, позбавлення якого означало би позбавлення такого права взагалі, тобто заперечувало б саму сутність такого права».

14 квітня 2022 року Верховний Суд у своїй постанові у справі № 308/9708/19 сформував позицію про відсутність у росії судового імунітету. Верховний Суд установив, що, починаючи з 2014 року, немає необхідності в направленні до посольства рф в Україні запитів щодо згоди рф бути відповідачем у справах про відшкодування шкоди у зв'язку з вчиненням рф збройної агресії проти України й ігноруванням нею суверенітету та територіальної цілісності Української держави. А з 24 лютого 2022 року таке надсилання неможливе ще й з огляду на розірвання дипломатичних відносин України з рф.

Виходячи із викладеного, рф може виступати відповідачем по справах у національних судах. І, як видається, у більшості справ на національному рівні про відшкодування рф шкоди докільню внаслідок воєнних дій – саме російська федерація виступатиме належним відповідачем.

3. В який суд звертатись?

Встановлюючи предметну юрисдикцію судів, варто також звернутися до процесуальних кодексів. Наприклад, позовна заява до органу державної влади чи місцевого

самоврядування про відшкодування ним шкоди довкіллю, завданої його рішеннями, діями або бездіяльністю може бути подана фізичними або юридичними особами до адміністративного суду на підставі п. 1 ч. 1 ст. 19 КАС України, де вказано: юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема, фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження.

Вивчаючи предметну юрисдикцію господарських судів, варто звернути увагу на статтю 20 ГПК України, де вказано, що господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності. Тобто, якщо завдання шкоди довкіллю мало місце у зв'язку із здійсненням господарської діяльності належним для звернення судом буде саме господарський суд.

Судами загальної юрисдикції у порядку цивільного судочинства, на підставі ч. 1 ст. 19 ЦПК України, розглядаються справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Нагадуємо, що відповідно до Цивільного кодексу України, кожній особі гарантовано особисте немайнове право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також, право на відшкодування збитків, завданих порушенням майнових та особистих немайнових прав. Тобто, у випадку, коли справа про відшкодування шкоди, завданої довкіллю не може здійснюватися у порядку іншого, аніж цивільне, судочинства, належним для звернення судом буде суд загальної юрисдикції, що розглядатиме позовну заяву у порядку цивільного судочинства.

Вирішуючи питання, до суду якої юрисдикції звертатись: цивільної чи господарської, у випадку, коли позивачем є юридична особа або фізична особа-підприємець, необхідно врахувати таке. Держава є специфічним суб'єктом цивільних відносин, що відрізняється за статусом від фізичних чи юридичних осіб; позовні вимоги про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією є позадоговірними; цивільні суди розглядають всі спори, розгляд яких прямо не передбачений іншими процесуальними кодексами, в тому числі й господарським; відповідно до ГПК України, господарські суди розглядають справи, пов'язані зі здійсненням господарської діяльності, та інші справи, перелік яких визначений ГПК України (до цього переліку не входять спори про відшкодування шкоди, якщо сторони конфлікту не пов'язані договірними відносинами); суди цивільної юрисдикції розглядають спори, в яких хоча б однією зі сторін спору є фізична особа, а господарські – ті, де стороною є суб'єкт господарювання.

Із викладеного можна сформулювати висновок, що за суб'єктним складом спори між юридичною особою або ФОП і рф повинні вирішуватися у порядку господарського судочинства, а за характером правовідносин такі спори має бути вирішено у порядку цивільного судочинства.

Приклади декількох правових позицій судів у цій частині:

У постанові від 11 грудня 2018 року у справі № 910/8122/17 Велика Палата ВС визначила, що Міжнародна благодійна організація “Екологія-Право-Людина”, як недержавна організація, має право звертатися до суду з метою усунення порушень вимог екологічного законодавства. Водночас, оскільки зверненням із таким позовом ЕПЛ фактично замінює органи державної влади у питанні здійснення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, цей спір має публічно-правовий характер. А отже, він повинен вирішуватися в порядку адміністративного судочинства. Такий висновок був зроблений ВС з огляду на особливості природоохоронного законодавства.

У постанові від 1 вересня 2022 року у справі № 520/16518/2020 з посиланням на норми статей 41, 50 та 66 Конституції України, положення Орхуської конвенції, ратифікованої Законом № 832-XIV від 6 липня 1999 року, а також норми Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Верховний Суд дійшов висновку, що позивач у цій справі має право в порядку, передбаченому частиною другою статті 264 КАС України, звернутися до адміністративного суду із позовом про визнання протиправним та скасування розпорядження, оскільки спірний нормативно-правий акт впливає на екологічні права та інтереси позивача, а законність цього акта перебуває у сфері контролю саме адміністративних судів. Суд також наголосив, що екологічні інтереси громадян можуть захищатися у порядку адміністративного судочинства на підставі частини сьомої статті 41 Конституції України, відповідно до якої використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі, статті 50 Конституції України – кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також приписів статті 66 Конституції України, згідно з якою ніхто не повинен заподіювати шкоду довкіллю.

В ухвалі Солом'янського районного суду міста Києва від 13.06.2022 року у справі N760/6691/22 за позовом української юридичної особи до рф у справі про стягнення збитків суд дійшов висновку, що спір не підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства, оскільки містить ознаки господарського спору. На думку суду, щоб бути повноцінним учасником цивільних відносин, державі потрібно мати певний правовий статус, притаманний звичайним учасникам цих відносин, тобто статус особи. Враховуючи національні правові традиції, може йтися лише про статус юридичної особи публічного права. Таким чином, держава, будучи особою публічного права, бере участь у цивільному обороті, несе майнову відповідальність як казна. А отже, суд вважає, що в цій справі спір виник між юридичною особою приватного права (українським ТОВ) та іноземною державою – агресором як особливим суб'єктом цивільного права, статус якого може бути прирівняний до юридичної особи публічного права.

Києво-Святошинський районний суд Київської області у рішенні від 25.10.2022 року у справі №369/3112/22 задовольнив позовні вимоги Товариство з обмеженою відповідальністю «Аметрін ФК» і стягнув з рф майнову шкоду, завдану внаслідок ведення бойових дій. Серед аргументів суду у цій справі наведено таке: «Відшкодування збитків є однією із форм або заходів цивільно-правової відповідальності, яка вважається загальною або універсальною саме в силу правил статті 22 ЦК України, оскільки частиною першою визначено, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Тобто порушення цивільного права, яке потягнуло за собою завдання особі майнових збитків, саме по собі є основною підставою для їх відшкодування».

Із викладеного бачимо, що якщо в частині позовів, що носять публічно-правовий характер (розглядаються у порядку адміністративного судочинства) та позовів фізичної особи про відшкодування шкоди завданої рф (розглядаються у порядку цивільного судочинства) має місце певна зрозумілість, то в частині позовів юридичних осіб до рф про відшкодування шкоди, в тому числі, довіллю завданої воєнними діями – напрацьованої єдності судової практики та єдиних підходів у судів поки немає.

4. Строки звернення до суду.

У відповідності до частини 2 статті 122 КАС України, для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи встановлюється шестимісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів. Для звернення до

адміністративного суду суб'єкта владних повноважень встановлюється тримісячний строк, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня виникнення підстав, що дають суб'єкту владних повноважень право на пред'явлення визначених законом вимог.

У цивільно-правовій площині до відносин з відшкодування шкоди довікллю застосовується загальна позовна давність. Відповідно до статті 257 ЦПК України, загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки. У відповідності до статі 260 ЦПК України, позовна давність обчислюється за загальними правилами визначення строків, встановленими статтями 253-255 цього Кодексу. Порядок обчислення позовної давності не може бути змінений за домовленістю сторін.

Згідно зі ст. 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. Тобто, 3 річний термін буде обчислюватися з часу, коли відповідна особа довідалася про завдання шкоди довікллю. У випадку, коли має місце тривале правопорушення, позовна давність не застосовується.

Хоча введення на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків у судових справах, Верховний Суд у своїх повідомленнях вказував, що запровадження воєнного стану на території України є поважною причиною для поновлення процесуальних строків. Втім, слід врахувати, що лише посилення на факт впровадження на території України воєнного стану не є безумовною підставою для поновлення процесуального строку.

Приклади правових позицій ВС у цій частині:

Як зазначено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 20.11.2018 у справі №907/50/16, і в разі пред'явлення позову особою, право якої порушене, і в разі пред'явлення позову в інтересах цієї особи іншою, уповноваженою на це, особою, позовна давність починає обчислюватися з одного й того самого моменту: коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. Положення закону про початок перебігу позовної давності поширюється й на звернення прокурора до суду із заявою про захист державних інтересів або інтересів територіальної громади. У цій же постанові зазначено, що можливість знати про порушення своїх прав впливає із загальних засад захисту цивільних прав та інтересів (ст.ст. 15, 16, 20 ЦК України), за якими особа, маючи право на захист, здійснює його на власний розсуд у передбачений законом спосіб, що створює в неї цю можливість знати про посягання на права.

Аналогічна правова позиція викладена в постанові Великої Палати Верховного Суду від 30.05.2018 у справі № 359/2012/15-ц (провадження № 14-101цс18).

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 11 вересня 2019 року у справі № 487/10132/14-ц зазначила, що порівняльний аналіз термінів «довідався» та «міг довідатися», вжитих у статті 261 ЦК України, дає підстави для висновку про презумпцію можливості й обов'язку особи знати про стан її майнових прав. Тому доведення факту, через який позивач не знав про порушення його цивільного права і саме з цієї причини не звернувся за захистом до суду, недостатньо. Позивач повинен також довести те, що він не міг дізнатися про порушення свого цивільного права.

Ухвала Касаційного Цивільного Суду у складі Верховного Суду від 21 липня 2022 року у справі № 127/2897/13-ц містить правову позицію, відповідно до якої, питання поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку.

Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не може бути підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку.

5. Щодо сплати судового збору.

Відповідно до п.22 ч.1 ст.5 ЗУ "Про судовий збір", звільнено від сплати судового збору під час розгляду справ в усіх судових інстанціях позивачів у справах за позовами до держави-агресора Російської Федерації про відшкодування завданої майнової та/або моральної шкоди у зв'язку з тимчасовою окупацією території України, збройною агресією, збройним конфліктом, що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно.

Тобто, звільнення від сплати судового збору у випадку звернення із позовною заявою про відшкодування шкоди довіллю виключно в тій частині, що виражатиметься як майнова шкода та призвела до одного із перелічених вище наслідків. Незважаючи на те, що практики ВС в цій частині поки не напрацьовано, із норм законодавства видається, що у інших випадках сплата судового збору здійснюватиметься у загальному порядку.

6. Стосовно відшкодування шкоди.

Найбільш дискусійним питанням в цій частині є суб'єкт отримання коштів у випадку позитивного судового рішення про стягнення з рф відшкодування завданої шкоди.

Зрозуміло, що у випадках, коли суб'єктом звернення виступатиме фізична особа і справа стосуватиметься відшкодування завданої діями рф цій особі шкоди – суб'єктом отримання відшкодування виступає така фізична особа. За тією ж логікою, суб'єктом отримання відшкодуваної майнової шкоди виступатиме юридична особа- позивач.

За певною аналогією із існуючою практикою у справах про стягнення збитків, в зв'язку з порушенням природоохоронного законодавства, у випадках позовів Державної екологічної інспекції до рф про відшкодування шкоди довіллю – кошти стягуватимуться на рахунок держави (Казначейство України).

Втім, у випадку легітимного звернення, припустимо, громадської організації із позовною заявою до рф про відшкодування шкоди довіллю обидва із згаданих вище варіантів здаються досить некоректними. Втім, напрацьованої практики чи певних роз'яснень від офіційних органів та осіб поки немає. Видається, що для таких і не лише цілей має бути створено спеціальний фонд відновлення довілля, на рахунки якого могли б зараховуватись, в тому числі, кошти, отримані в ході задоволення позовних вимог до рф про відшкодування шкоди довіллю.

При цьому, відшкодуванню з боку рф має підлягати шкода, заподіяна внаслідок збройної агресії рф, незалежно від того, безпосередньо завдана вона в ході здійснення воєнних операцій агресора чи реалізації українською стороною права на самозахист.

7. Щодо практики ЄСПЛ.

Окрім національних механізмів, слід звернути увагу і на практику Європейського суду з прав людини. Протягом останніх кількох десятиліть Європейському суду з прав людини

вдалося розробити детальну та розширену систему прецедентного права, яка, хоч і не безпосередньо, гарантує право на здорове довкілля. Суд розробив цю сукупність практики насамперед на основі права на життя та повагу до приватного та сімейного життя. Сфера дії такого захисту має широкий діапазон, починаючи зі захисту від шуму, різних форм промислового забруднення, ядерної діяльності, поводження з відходами, до стихійних лих і повеней. Сфера захисту стосується і ризику завдання шкоди, а не лише застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) до шкоди, що вже завдано. Відправною точкою для будь-якого обговорення прав людини та довкілля є те, що неспроможність держави регулювати або контролювати екологічні проблеми або захищати навколишнє середовище може означати втручання в наші індивідуальні права. Такі справи як «Гуерра та інші проти Італії», «Лопес Остра проти Іспанії», «Фадеева проти Росії» та «Дубецька та інші проти України» показують, як право на приватне життя чи право на життя може бути використано у справах з ціллю отримання захисту права особи на чисте та безпечне довкілля, отримання відшкодування за його порушення.

Однак, чинний механізм захисту прав людини може бути використаний для захисту довкілля лише жертвами порушень Конвенції. Якщо здоров'я, приватне життя, власність або інші цивільні права особи, яка звертається до Суду, не зазнали достатнього впливу екологічної шкоди, то у ЄСПЛ немає підстав для продовження провадження. Положення Конвенції не створюють правової можливості для існування *actio popularis*. Навіть ті особи, які є жертвами завдання шкоди, не можуть звернутися до ЄСПЛ, з метою прийняття рішення на користь захисту довкілля лише тому, що вони вірять, що суспільні інтереси будуть задоволені таким чином найкраще. Вони можуть лише вимагати від суду порівняти їхні права з суспільними інтересами в іншій категорії цінностей, такій як торгівля чи розвиток промисловості. Роблячи це, окремі особи можуть досягти певних перемог у захисті довкілля, але, швидше за все, це будуть побічні наслідки захисту особистих прав особи.

Висновки

Чинне процесуальне законодавство та практика ВС створюють достатньо правових підстав для звернення фізичних, юридичних осіб, громадських організацій до суду за відшкодуванням шкоди довкіллю. У більшості справ про відшкодування рф шкоди довкіллю внаслідок воєнних дій – саме російська федерація виступатиме належним відповідачем. В частині предметної юрисдикції позовів юридичних осіб до рф про відшкодування шкоди, в тому числі, довкіллю завданої воєнними діями – напрацьованої єдності та єдиних підходів поки немає. Строки звернення із відповідними позовами визначаються законодавством, втім в ході їх визначення має бути враховано специфіку спірних правовідносин і умови воєнного стану. У переважній більшості випадків, сплата судового збору у досліджуваній категорії справ здійснюватиметься у загальному порядку. На державному рівні має бути вирішено питання створення спеціального фонду відновлення довкілля. Існуючі практика ЄСПЛ може бути використана для відшкодування шкоди довкіллю лише побічно, адже суд приймає рішення у справах щодо порушення прав людини, передбачених Конвенцією.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56.
3. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.

4. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005 р., № 35-36, № 37, ст.446.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини), ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 02.12.2004 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://regulation.gov.ua/documents/id111373>
7. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 01.06.2007 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text
8. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 12.09.2002 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text
9. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.
10. Закон України «Про міжнародне приватне право» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 32, ст.422.
11. Закон України «Про судовий збір» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 14, ст.87.
12. Постанова Верховного Суду від 11.12.2018 у справі №910/8122/17// Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://verdictum.ligazakon.net/document/78977479>
13. Постанова Верховного Суду від 15 червня 2021 року у справі №904/6125/20// Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235823>
14. Постанова Верховного Суду від 17.02.2022 у справі №120/2553/19-а //Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103423223>
15. Постанова Верховного Суду від 1 вересня 2022 року у справі № 520/16518/2020 //Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106017551>
16. Постанова Верховного Суду від 20.11.2018 у справі №907/50/16 //Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106017551>
14. Постанова Верховного Суду від 30.05.2018 у справі №359/2012/15-ц //Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75287090>
18. Постанова Верховного Суду від 11 вересня 2019 року у справі № 487/10132/14-ц //Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90591138>
19. Постанова Верховного Суду у справі № 760/17232/20-ц від 18 травня 2022 року //Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635313>
20. Постанова Верховного Суду у справі № 308/9708/19 від 14.04.2022 року //Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>
21. Ухвала Касаційного Цивільного Суду у складі Верховного Суду від 21 липня 2022 року у справі № 127/2897/13-ц року //Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105372019>
22. Ухвала Солом'янського районного суду міста Києва від 13.06.2022 року у справі N 760/6691/22 //Єдиний державний реєстр судових рішень України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://verdictum.ligazakon.net/document/104736597>

23. Рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області у справі №369/3112/22 від 25.10.2022 року //Єдиний державний реєстр судових рішень України /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107002218>
24. Рішення ЄСПЛ у справі «Гуерра та інші проти Італії» /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/gerra-i-drugie-protiv-italii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>
25. Рішення ЄСПЛ у справі «Лопес Остра проти Іспанії» /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_348#Text
26. Рішення ЄСПЛ у справі «Фадєєва проти Росії» /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/SO3400>
27. Рішення ЄСПЛ у справі «Дубецька та інші проти України» /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text
28. Рішення ЄСПЛ у справі «Олейніков проти Росії» (Oleynikov v. Russia) /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-117124%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-117124%22]})
29. Судочинство під час війни: як воєнний стан вплинув на розгляд судових справ: Стаття. GOLAW/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/sudochinstvo-pid-chas-vijni-yak-voynnij-stand-vpliv-na-rozglyad-sudovih-sprav/>